

Révész Sándor: Egyetlen élet. Gimes Miklós története*

A nagy emberek élettörténetének megírása leegyszerűsítve kétféle történetírói „hagyomány” köré rendezhető. Az egyik hagyomány szerint a „nagy ember”, elsősorban politikus, életútja jelentőségét közéleti pályájának tükrében nyeri el. Cselekedeteit annak keretében értelmezi életrajzának írója, hogy a történelmi hagyomány milyennek konstruálja hősét életútjának lezárása után. Ennek az ábrázolásmódnak lényeges mozzanata, hogy a főhőst – akárcsak a romantikus regényekben – jónak vagy rossznak minősítik, és a minősítéseknek megfelelő személyiségjegyekkel ruházzák fel. A történetírói „tudományos beszédmód” szinte csak a harmadik személyben való elbeszélést ismeri, amelyből a harmadik személyű narráció jellemzői következnek: a narrátor mindentudó, képes mozogni a szereplők, szituációk és helyszínek között, és teljes hozzáférése van a szereplők gondolataihoz, érzéseihez, motivációihoz. Az elbeszélés romantikus elemeit pedig felválthatja a szikár, érzelemmentes stílus. Ebben a megközelítésmódban a köztörténet szereplőinek életútját feldolgozni hálás feladat: az életrajz írója forrásbőséggel küzd, hiszen nemcsak a „közösség számára végzett tevékenység” írásos hagyatéka, hanem magánéleti források is rendelkezésére állnak. Az időkeret meghatározása általában egyszerű: a személy élete a születéssel és halálózással behatárolt, a köztes történéseket kell kronológiai sorba rendezni. Az életrajz írója, ha a „történelmi hivatás” szabályait be akarja tartani, akkor megpróbál megfelelő objektivitással közeledni tárgyhöz, feltárt dokumentumait úgy csoportosítja, majd értelmezi, hogy az olvasó számára érzékelhető legyen „objektív” távolsága az értelmezett személy életútjától. Ne higgye azt, hogy hagiográfiát olvas, hiszen a szerzőt a „tények tisztelete” vezérelte műve megalkotásánál. Az életút elemei a köztörténet főszereplőinél igen gyakran keverednek a korszak politikatörténetének vagy intézménytörténetének elbeszélésével, mivel a „főhős” maga is általában magas közéleti szerepet viselt.

Jacques Le Goff hangsúlyozta, hogy a „nagy ember, mint a történelem tárgya” életrajzirói módszer Nyugaton már az Annales-lal kiment a divatból. Viszont új tendenciaként értékelte, hogy az életrajz, mint téma napjainkban visszatérni látszik a történetírásban. Két irányzatot különböztetett meg. Ezek közül, úgy értékelte, az első továbbra is aláveti magát az olvasóközönség igényeinek, ennek megfelelően az „elavult, anakronisztikus és felszínes pszichológiának, az érdektelen, anekdotikus

* 1956-os Intézet és Sik Kiadó, 1999. 493 p.

élvezkedésnek és a csak ritkán szerencsés irodalmi aspirációnak". A másik életrajzírói irányzat viszont szerint azoknak a történészeknek a fantáziáját is megmozgathatja, akiket a legújabb történeti kutatások kérdésfeltevései foglalkoztatnak. Így egy életútban jelentős történelmi idősuritményt képesek felidézni, a politika-gazdaság-történelem-kultúra és mentalitástörténet nagy mozgásait megragadni. Ezt az irányzatot ellenhatásként értékelte a kvantitatív történetírás leegyszerűsítéseivel szemben. (Jacques Le Goff: Visszatérések a mai francia történetírásban. BUKSZ 2000. 2. sz. 194–195. o.) Giovanni Levi, amikor az életrajzi módszer reneszánszára hívja fel a figyelmet, ugyancsak közlétes egy olyan életrajzi interpretációs módszert, amelyet a politikai életrajzírók is bátran hasznosíthatnak. Eszerint nemcsak az életutat, hanem kontextusát is meg lehet jeleníteni, úgy, hogy a szerző erőteljes hangsúllyal elemzi a főhős korszakát, a környezetét és a miliót. (Giovanni Levi: Az életrajz használatáról. Korall 2000. 2. sz. 86–87. o.) Ezen a fókuszon keresztül talán jobban lehet törekedni arra, hogy tablóképszerű, hősi vagy ördögi ábrázolás helyett a személyiség cselekedeteinek mozgatórugóit értelmezve jobban megértsük őt és a korszak társadalmát. Ezen az értelmezési kereten belül másféle forráscsoportok kerülnek előtérbe: megnövekszik a felhasznált levelek, naplók, oral history interjúk száma és jelentősége az interpretáció folyamán. Igaz, hogy itt is szorítja a szerzőt a kronologikus keret, de a társadalmi környezet elemzése már nemcsak adalék jellegű, hanem elsőrendűvé válhat.

Magyarországon a közelmúlt „hőseinek” és „antihőseinek” életrajzai sokkal inkább kötődnek az első, politikai jellegű életrajzírói hagyományhoz, mint a második, társadalomtörténeti irányultságú módszerhez. Alapvetően politikatörténeti motivációk állhattak a rendszerváltás környékén annak a törekvésnek a hátterében, hogy szülessenek meg az 56-osok politikai életrajzai, így emelve be az egykori mártírokat a kollektív nemzeti emlékezetbe. Az „új nemzeti panteon” leendő hőseiről, az 1956 után politikai okokból kivégzettekről viszont nem készülhettek olyan életrajzok, mint 1848 hőseiről, hiszen életútjaik nem unisono hőstörténetek. Ez igaz nemcsak a „politikushősökre”, akik kiemeltnek tartott szerepvállalásuk miatt előkelőbb panteoni helyre kerülhettek, hanem az összes kivégzettre. A „közhősök” életútját nehezen lehet tökéletessé stilizálni. Hiszen közülük van, akinek életútját meghatározta a családi háttér rendezetlensége, felnőttként többször konfliktusokba kerültek mind a hatalommal, mind családi életükben. Egyetlen „hősi beszédmódban” írott, az összes kivégzettnek emléket állító kiadvány jelent meg közvetlenül a rendszerváltás időszakában „Halottaink 1956” címmel. Az 1956

kézikönyvének „Megtorlás és emlékezés” című kötete a kivégzettek szikár életrajzeit közli, amelyeket elsősorban a megtorlás során keletkezett iratok alapján állították össze, és társadalomtörténeti szempontból kvantitatív elemzésekre használhatók. (1956. Kézikönyve III. Megtorlás és emlékezés. 1956-os Intézet, 1996. Főszerk. Hegedűs B. András.) A fegyveres felkelőcsoportok vezetői közül különálló kötet egyedül Angyal István életútjával foglalkozik. (Lukácsy András: Felismerem-e Angyal István levelek fiának, Németországba. Magvető, 1990.) Ez az életrajz nem sorolható be sem az ún. „politikai életrajzok” közé, sem a társadalomtörténeti ihletettségek közé, de nem is ilyen céllal íródott. A szerző, Lukácsy András szerencsésen használja ki azt az irodalmi műveknél megszokott módszert, hogy az elbeszélő a hős barátja, aki visszaemlékezik és – ahogy az alcím is kiemeli – a hős fiának fiktív leveleként írja Németországba. Így a szerző a kétszeresen vállalt szubjektivitással (barát és levélíró), és azzal, hogy irodalmárként nem köti gúzsba a történetírók „tudományos beszédmódjától” megkövetelt objektivitás, nemcsak hogy stílusában „fogyasztható” életrajzot alkot, hanem sokkal inkább elősegíti a személy és a korszak jobb megértését.

Az 1956 után kivégzett politikusok közül sorban készülnek el a Nagy Imre-per vádlottjainak életrajzai. Talán nem véletlen, hogy Kövér György Losonczy Géza életrajza (1956-os Intézet, 1998) egyértelműen társadalomtörténeti irányultságú, és hasonló jegyek felfedezhetőek Révész Sándor Gimes Miklós életrajzában is.

Azon kívül, hogy Gimest ugyancsak a Nagy Imre-per vádlottjaként végezték ki, mi miatt tarthatja fontosnak a szerző, hogy az ő életrajzát írja meg? Litván György az előszóban megadja az egyik lehetséges magyarázatot: „Gimes Miklós pályája végletes és tragikus formában, s intellektuálisan magas színvonalon példázza az 1945 után induló, új világban és megváltásban reménykedő, majd végzetes tévútra kerülő, s csak Sztálin halála után felocsúdó baloldali generáció ezernyi változatban is hasonló útját”. (5. o.) Ez a sajátos értelmiségi szerepvállalás az ötvenes években önmagában még nem indokolná azt, hogy Gimes életútja kiemelt szereppel bírt és bír 1956 befogadástörténetében. 1956-ra vonatkozóan számos visszaemlékezésben az szerepel, hogy október 23. és november 4. között az értelmiségiek nem találták a helyüket, ide-oda szaladgáltak a városban, bizottságokat alakítottak, vagy éppen petíciót fogalmaztak, de közben sokan úgy érezték, nem tesznek semmit. Litván György Mítoszok és legendák 1956-ról című tanulmányában (Évkönyv 2000. Magyarország a jelenkorban. 1956-os Intézet, 2000.) szerepel az „írók mítoszának” elemzése. E mítosz szerint annak ellenére, hogy az írók és az írószövet-

ség a forradalom napjaiban alig játszott szerepet, a nyugati média úgy írt és beszélt a magyar forradalomról, mintha a fegyveres harc és a politika élén az írók álltak volna. Ezzel szemben az íróknak és az Írószövetségnek inkább a „pártállami rendszer morális és szellemi aláaknázásában” és az utóvédharcokban jutott nagy szerep. A nyugatiak talán éppen a forradalom napjainak tétova értelmiségeinek magatartásától estek zavarba, amikor az írókat mint a harc és a politika élén állókat ábrázolták. Gimes Miklós szerepvállalása is ezt az értelmiségi magatartást példázza, kivégzése miatt válik az „értelmiségi forradalmár” emblematikus figurájává. 1956. november 11-én Fekete Sándor lakásán fejti ki, hogy széles ellenállási mozgalomra és illegális szervezkedésre van szükség a sztálinista-rakosista restauráció megakadályozására. Illegális értelmiségi ellenállási mozgalomban gondolkodik. Ehhez persze az értelmiségi eszköztárat használja fel: társaival röplapokat jelentet meg, az Október Huszonharmadika című lapot, vezető szerepet vállal a Magyar Függetlenségi Mozgalom szervezésében, a december 4-i nőtüntetésben, a Menon indiai diplomatával való kapcsolatfelvételben, az Írószövetségben és lehetne folytatni a sort. Azok közül, akik ugyancsak aktívan bekapcsolódtak az illegális értelmiségi ellenállásba, ő az egyedüli, akit kivégeztek.

Révész Sándor újságíróként „kívülről érkezett” a történészek közé. Ezért a Révész Gimes életrajztól eddig kritizálóknak mi sem volt könnyebb, mint bírálatainkban a történész tudományos beszédmódhoz való idomulást hiányolni. A „hagyományos” történész beszédmódba illeszkedő bírálatot valóban fogalmazta meg recenziójában Kalmár Melinda: „Komoly fejtörést és kényelmetlenséget okoz – legalábbis a túlságosan magánvaló olvasónak – az a romantikus regényírói-elbeszélői pozíció, amely a könnyebb átélés és beleérzés kedvéért folyvást „hősünknek” nevezi a történet főszereplőjét. Ami rendjén való egy valódi fikció esetében, de nehéz helyzetbe hozhatja a politikai-történeti biográfia olvasóját... A „megértő realizmus” ugyanis, amelyről Révész Sándor követendő módszerként beszél, semmiképp sem jelentheti azt, hogy a történésznek bármely korszak bármely történelmi szereplőjével azonosulnia kellene... De szívesebben látnám legközelebbi hősét – bárki legyen is az – ismét távolabbról.” (Holmi, 2000. 6. sz. Az utolsó mondat utalás Révész Sándor korábbi, Antall József-ről írott könyvére.)

Tehát a bíráló szakmai felhígulásként értékeli, hogy a szerző úgymond „azonosul” hősével, irodalmi módszereket alkalmaz, a romantikához közelít. Ezt szembenállónak érzi a történészhez fűződő szerepelvárással, aki tartson távolságot attól, akiről életrajzot ír. Az ebben a szemléletmódban íródo bírálatok azzal, hogy kritikájuk középpontjába ezeket a prob-

lémákat helyezik, gyakran figyelmen kívül hagyják az elbeszélő történetírásban rejlő lehetőségeket. Pedig, amit kiemelnek Révész Sándor könyvéből, mint követendő példát, az is az irodalmi eszközök előtérbe kerülésével függ össze, akkor is, amikor stílusát dicsérik, akkor is, amikor a fejlődésregény műfajához hasonlítják. Ugyancsak Kalmár Melinda írja: „Révész stílusa könnyed, de nem felületes, szövegei lendületesek, megjegyzései legtöbbször szellemesek, időnként ironikusak... Erénye a rendkívül árnyalt, összetett egyéniséget ábrázoló regényes pszichológiájú jellemrajz, amelyből nem mindennapi fejlődéstörténet bontakozik ki, széles látókörű történeti háttérrel”.

Gyáni Gábor Rainer M. János kétkötetes Nagy Imre életrajzát értékelve úgy látta, hogy a politikai életrajz is alkalmas lehet a személyiséghez való közelkerüléshez, ha az életrajz szerzője jól tudja hasznosítani a legújabb irodalomelméleti irányzatokban rejlő lehetőségeket, és narrációelemzési technikák alkalmazásával még a személytelen hangvételű ideológiai diskurzussszövegek retorikai elemzésével is közelebb tud kerülni a politikushoz. (Történetírásunk az évezred fordulóján. Századvég, 2000, ősz. 138. o.)

Révész Sándor könyve négy részből áll. Az I. rész (Kívül) a gyerekkortól a második világháború végéig tart 73 oldal terjedelemben. A II. rész (Belső) az 1945-től 1953-ig tartó időszakot öleli át, ez – Litván György szavaival – „az induló, új világban és megváltásban reménykedő, majd végzetes tévútra kerülő értelmiségi” évekről szól 108 oldal terjedelemben. A III. rész (Hátul) a „Sztálin halála után felocsúdo” értelmiségi útja a forradalomig, már csak 3 év története 116 oldalban, a IV. rész (Elöl) a forradalomtól a haláláig, majdnem két év története 120 oldalon, ezt követi az időkeret pillanatnyi kitágítása az 1989-es újratemetés felvillantásával (5 oldal), majd az életrajzíró morális értékelése a hősről és a korról (ugyancsak 5 oldal). Az alábbiakban azt vizsgálom, hogy e kötet mennyiben tudja kitágítani a politikai életrajz műfajában rejlő lehetőségeket a társadalomtörténeti elemzés irányába? Milyen forrásokból, mit tudhatunk meg azokról a társadalmi rétegekről és környezetükről, amelyeknek Gimes Miklós is tagja volt. Milyen forrásokat használ Révész Sándor személyes történeteik rekonstruálására?

Az oral historyt a történészek elsősorban hézagpótlónak használják olyan tények feltárására és leírására, amelyeket írásos forrásokból nem lehet kideríteni. A történelem megéléstörténeteinek vizsgálata, az elbeszélők életút-rekonstrukciós technikáinak elemzése, úgy érzik, nem a történettudomány feladata. Kétséges, hogy jó-e ez a módszer a visszaemlékezések felhasználása szempontjából, de különösen nem működik ak-

kor, ha a magánéleti, családi eseményekre vonatkozóan a kutató csakis személyes visszaemlékezésekre támaszkodhat. Révész Sándornak bőven rendelkezésére álltak az 1956-os Intézet Oral History Archívumában őrzött, Gimes Miklós ismerőseivel, barátaival, családtagjaival készített életútinterjúk és az OSZK Történelmi Interjúk Videótárában őrzött, ugyanazokkal a személyekkel és másokkal készített videóinterjúk. Ezen kívül nagymértékben támaszkodott Regula Schiess zürichi pszichanalitikus könyvére, amely azokon a beszélgetéseken alapul, amelyeket a szerző folytatott a Svájcban élő magyar házaspárral, Magos Gáborral és Gimes Judittal. (Regula Schiess: *Wie das Leben nach dem Fieber*. In *Zusammenarbeit mit Juca und Gábor Magos-Gimes*. Psychosozial Verlag, Giessen, 1999.) Ezekből az interjúkból elsősorban Gimes Miklós édesanyjának, Hajdú Lilinek az életútjára és a Gimes-család környezetére vonatkozó részeket használhatta fel a szerző. A Magos–Gimes házaspárral nemcsak ez az egy interjú készült. Révész Sándor jól tudta hasznosítani az 1956-os Intézet Oral History Archívumában őrzött, ugyancsak velük készült interjút is. Nézzük meg, hogy ezt az egy interjút hogyan használta fel a szerző a korszak ábrázolására. A magánélet szempontjából a család történetére vonatkozó forrásként hasznosította a család kevésbé ismert tagjainak rövid jellemzésénél (11. o., 31. o.), egyes családi szokások leírásánál (12. o.). Gimes Miklós életútja egyes szakaszainak rekonstruálásakor: a háború, a munkaszolgálat, a szökés és a partizánság történetét e beszélgetések alapján írta (50–57. o.), a káderek hétköznapijait az 1950-es években Gimes Judit saját akkori hétköznapijainak felelevenítésével jelenítette meg. (83–84. o.)

A szerző ezekben a részekben talán eléri azt a hatást, hogy az olvasó jobban megértse az egykor történeteket. Ezek az érdekes részletek viszont kisebbségben maradnak, hiszen Gimes Miklós politikai szerepvállalása és mártírhalála miatt a vele kapcsolatos interjúk inkább közszereplésével, nyilvános tetteivel foglalkoznak. Családtagjainak visszaemlékezése ezért is képez részben kivételt, hiszen ők azok, akik igazán hivatottak családi és magánéletéről beszélni.

A szerző az interjúkat többször összeveti más forrásokkal. Viszont nem él azzal a lehetőséggel, hogy az ugyanazokkal a személyekkel, különböző helyeken és időben készített interjúkat összevesse. (Pl. Gimes Judit–Magos Gábor-interjú. Készítette Ständeisky Éva 1993–94-ben. 1956-os Intézet Oral History Archívuma, 531. sz. És Interjú Gimes Judittal és Magos Gáborral. Készítette Hanák Gábor, Kövér György 1995–96-ban. OSZK, Történelmi Interjúk Videótára.) Az interjúk összevetése más forrásokkal arra jó, ha az oral history forrást arra akarja használni a

szerző, hogy egykori események megtörténtét igazolja (pl. 455. o.), ugyan-csak a hajdani események rekonstruálását példázza, amikor elégetett kéziratok, röplaptervezetek születési körülményeiről ír a szerző a Gimes-Magos-interjú alapján. (pl. 330. o., 333. o.)

Tehát Révész Sándor interjúfelhasználási módszerei nagy részben nem térnek el attól, hogy az oral historyt elsősorban az egykori eseménytörténet rekonstruálására tartja alkalmasnak. Ritkán hasznosítja az interjúkban rejlő más lehetőségeket. Gondolunk itt az emberek megélés-történeteinek rekonstruálására, vagy az egy személytől származó különböző visszaemlékezésszövegek egybevetésére, értelmezésére.

A magánélet-történet megírásakor nagymértékben támaszkodhatott a szerző Gimes Miklós élettársa, Halda Aliz visszaemlékezésére. Révész Sándor itt egyszeres áttételen keresztül juthat a magánélet megéléstörténetének fontos epizódjaihoz, szemben az interjúszövegek felhasználásával, mert az oral history szövegekre nemcsak a visszaemlékező, hanem az interjúkészítő látásmódja – mikor hagyja beszélni az interjúalanyt, hogyan teszi fel a kérdéseket stb. – is rányomja a bélyegét. Addigra, mire az olvasó az interjúszövegeket olvassa, nemcsak az interjúkészítő, hanem az életrajzíró szelektálásán is átjutott a nyersanyag.

Halda Aliz nézőpontját az is érdekessé teszi, hogy Gimes Miklós egykori elbeszéléseit veszi alapul Gimes életének megismerkedésük előtti időszakaira vonatkozóan. Ezekben a történetekben Gimes Miklós saját életének korábbi periódusaira tekint vissza, s mivel saját emlékiratainak megírására nem volt lehetősége, így talán valamit megsejthetünk abból is, hogyan emlékezett volna vissza Gimes saját életútjának egyes állomásaira, annak ellenére, hogy mi e „konstrukciómorzsákat” ma Halda Aliz évtizedekkel későbbi nézőpontjából ismerhetjük meg. Révész Sándor néha jelzi a nézőpont többszörös áttételét: „Adyt annyit emlegették nálunk, mintha velünk lakna” – mesélte hősünk negyven évvel később Halda Aliznak a szülői házról”. (14. o.) Máskor viszont valószínűleg egy az egyben átveszi Halda Aliz szövegéből azt, ahogy Gimes Miklós jellemezhetette családon belüli viszonyaikat: „A Gimes családban az anya volt a domináns személyiség, a fiú lázadása, függetlenségi törekvései elsősorban vele szemben nyilvánultak meg. (30. o.)

Gimes Miklós saját kezű írásai közül – közéleti publikációin kívül – leveleit, naplótöredékeit, verseit használja fel Révész Sándor. Ezek közül elsősorban azok a magánlevelei érdekesek, amelyeket Tószeghy Erzsébet-hez írt. Az életútja során vissza-visszatérő különös kapcsolat a leginkább irodalmi része a könyvnek, amely valószínűleg a politikai életrajzokhoz nem szokott olvasó figyelmét is lekötheti. Ezzel szemben egykori

újságírói munkásságának azon része, amelyhez Szabad Nép publikációi tartoznak, nagyon is kötődik a korszak mozgalmi nyelvhasználatához, ezek a könyv legkevésbé lendületes részei. A hosszas idézetek – bár bepillantást engednek a korszak propaganda-újságírásába – terjedelmükhöz képest keveset mondanak el. Azok a részek érdekesebbek, amikor az egykori újságcikket visszaemlékezésekkel, más korabeli propaganda- anyaggal szembesíti a szerző. Ennek egyik jó példája, amikor Gimes Miklós Pfeiffer Zoltánt támadó cikkét idézi, amely a „félelem” fogalmával operál: „Vagy a mi életünk, a milliók élete lesz félelem nélküli – s akkor rettegni kell a nép maroknyi ellenségének”. (89. o.) Ezután Kende Éva visszaemlékezésében felidézi azt a jelenetet, amikor a forradalom után a bujkáló Gimes fél. Az interjú szerint Gimes pár nappal korábban hallgatta meg Kádár rádióbeszédét, amelyben Kádár János hasonló retorikai eszközökkel támadta őt, mint hajdanán Gimes Miklós Pfeiffer Zoltánt.

A személyes történelem forrásai után végül nézzük, hogy Gimes Miklós életének utolsó állomásait, letartóztatását, fogságát, majd perét milyen források segítségével, milyen nézőpontokból közelíti meg a szerző. A politikai pereknél a kutató egyrészt forrásbőséggel találkozik – gondolunk itt a kihallgatási jegyzőkönyvek, a csatolt dokumentumok mennyiségére – másrészt szűkösséggel, hiszen arra vonatkozóan, hogyan élte meg a politikai életrajz főhőse életének utolsó stációit vagy semmilyen forrással nem rendelkezünk vagy közvetett. Ritka az olyan eset, mint Losonczy Gézánál, hogy utolsó napjairól a foglárók részletes naplót vezettek a fogvatartotttól. A vádlott szavai általában csak a perbeli megnyilatkozásainak köntösében maradnak meg, vagy a zárkatársak jelentéseinek szövegéből. Ezekből próbálhat meg kiolvasni a történész valamilyen üzenetet, mint tette Nagy Imrénél az utolsó szó jogán elmondott szavait értelmezve Rainer M. János. A börtönből kijuttatott üzenetek közül valószínűleg Angyal Istváné a legszeleesebb körben ismert. De ennek oka **Eörsi István** „átadó szerepe”, és az, hogy a rendszerváltás után a 301-es parcella Jovánovics György-féle emlékműve az ő végakarátát faragta egy képzőművészeti alkotásba. (Angyal István végrendelete: „Nagy rusztikus kő legyen a névtelen csöcselék emléke, amelyből lettünk, amellyel együtt voltunk és akikkel együtt térünk meg.” **Eörsi István**: Egy klasszikus tragédia körvonalai. In: Angyal István saját kezű vallomása. Bevezető. Pesti Szalon Könyvkiadó, 1991. 22. o.) Gimes Miklós börtönéletéről a szerző nem rendelkezhetett ilyen forrásokkal. Így ezen részek megírásánál a kihallgatási és a tárgyalási jegyzőkönyvekre támaszkodhatott. Viszont jól kiaknáztta a környezetének visszaemlékezéseiben rejlő lehetőségeket. Nemcsak mini portrékat alkotott a „befolyásos emberek”-ről, felvillantva, hogyan visel-

kedtek azokkal szemben, akik hozzájuk fordultak, hogy segítsenek Gimes Miklós ügyében. Ezen kívül a visszaemlékezők látószögén keresztül megismerheti az olvasó a főhős börtönbeli metamorfózisait. Ezt egészítik ki Gimes Miklósnak a börtönből küldött levelei. A börtön rendkívüli körülményeinek ábrázolása adna leginkább teret a pszichologizálásra, de az ebben rejlő dramaturgiai csapdába nem esik bele a szerző.

A történet a főhős halálával nem ér véget, hanem a Gimes Miklóshoz közelállók személyes történeteinek felvillantásával zárul, a szerző kitér Gimes Miklós édesanyjának öngyilkosságára is. Záróképként, kitérítve az időhorizontot leírja, hogy azok az asszonyok, akiket Gimes „valamikor feleségének nevezett”, hogyan élték meg az 1989-es újratemetést és a rehabilitációt. (421. o.) Kár, hogy a könyv itt nem fejeződik be. Akkor talán úgy érezhetnénk, hogy az életrajzíró forrásfelhasználási módszerei tudatosan mutattak a társadalomtörténeti irányvételű élet- és korrajz felé. Ezzel szemben a „Hősünk és korunk” lezárás tipikusan az olyan politikai életrajzírói hagyomány jellemzője, amelyben morális szempontból értékei a szerző az egész életutat. (422–426. o.) Úgy tűnik, Révész Sándor könyve a lezárást kivéve éppen „megértő realista” jellegével, a felhasznált források sokszínűségével új színfoltja lehetne a politikai életrajzírásnak. De a lezárással maga a szerző kérdőjelezi meg azt, hogy módszertani újtásnak is felfoghatnánk a könyvét.

Tóth Eszter Zsófia